

EDEBİYATÇI MEKTUPLARINI NİÇİN OKUMALIYIZ?

“*Edebiyatçı mektupları aslında her dönem ilgi uyandıran bir tür. Son zamanlarda da edebiyatçı mektuplarının yayımında bir artış gözleniyor. Orhan Veli, Yusuf Atılgan, Vüs'at O. Bener, Ferit Edgü, Tezer Özlü, Leylâ Erbil, Erdal Öz gibi isimlerin mektuplarının yayımlanması, arşivlerin okurla ve araştırmacılarla paylaşılması müthiş bir hazine. Peki bu aynı zamanda mahrem bir dünyaya adım atmak mı demek oluyor? Edebiyatçıların eserlerini ortaya koymalarından yaşamlarının detaylarına kadar o kadar çok ayrıntı veriyorlar ki, mektupları mahrem bir şeye dokunur gibi değil de öğrenmek ve tanımak için okuyoruz sanki daha çok. Bir de e-postalar var tabii...*

SEVAL ŞAHİN
sevals@gmail.com

Hikayelerini, romanlarını, şiirlerini okuduğumuz edebiyatçıların mektuplarını okumak, edebiyat tarihi meraklılarına ne sağlayacaktır? Örneğin, kimi zaman mektuplar, gazetelerde "açık mektup" ifadeleriyle yayımlanarak bir polemik başlangıcı olur ve dönemin edebiyat ortamına dair bize bilgiler verir. Beşir Fuad ve Muallim Naci'nin Victor Hugo ve romantizm üzerine yaptıkları polemik, mektuplardan meydana gelir ve *İntikad* adıyla yayımlanır. (Beşir Fuad, *Şiir ve Hakikat*, haz. Handan İnci, YKY) Bu sayede romantizme ve dönemin hâkim edebiyat anlayışına nasıl eleştiriler getirildiğini görebiliriz. (Ya da mesela Ahmed Midhat Efendi'nin ne vakit canını sıkan bir şey olsa, birden bire bir "rahatsız okur" ortaya çıkar ve onun yazdığı mektup gazete sütunlarında yayımlanır!) Ancak sanırım hiçbir edebiyat tarihi meraklısı, bir edebiyatçının mektuplarını okurken sadece edebiyat tarihinin sayfalarında gezindiğini düşünmez, mahrem bir dünyaya adım attığının da pekala farkındadır. Yayıncılar açısından da işin en zor kısmı buradadır; bu mahrem dünyanın ne kadarı açılacaktır ve açılacağı zaman nasıl bir yöntem uygulanacaktır?

Edebiyatımızda mektup türü denilince ilk akla gelenlerin Namık Kemal, Ziya Paşa ve Abdülhak Hamit olduğunu söyleyebiliriz. (Abdullah Uçman'ın hazırladığı Rıza Tevfik'in mektupları ve Rıza Tevfik'e gelen mektuplar da edebiyatçı mektupları konusunda önemli bir yer işgal eder.) Özellikle Namık Kemal, Fevziye Abdullah Tansel'in hazırladığı üç ciltlik mektuplarıyla bu konuda ayrı bir öneme sahiptir. Hayatı sürgünlerde geçen bir edebiyatçı olarak Namık Kemal'in, ailesini ve zamanın edebiyatını uzaktan takip etme çabaları kadar, Abdülhak Hamit gibi devrinin yeni edebiyatçıların eser vermelerinde -yaptığı eleştirilerle- önemli bir rol üstlenir. Örneğin *Nesteren*'i okuduğunda Abdülhak Hamit'e yazdıkları, sonrasında Abdülhak Hamit'in eserlerini yazarken hep aklında tutacağı bir şey olur. Şöyle der Namık Kemal genç Abdülhak Hamit'e: "*Nesteren*'i gördüm; fakat ne yalan söyleyeyim beğenmedim; beğenmediğim başka meyus bile oldum. Beğenmediğim, ihtiyar ettiğin mevzudur. Corneille'in *Cid*'i, Avrupa ahlakına mahsustur; çünkü Efgan'da ve hatta Memâlik-i İslamiye'nin bir yerinde, bir padişah, bir şehzadeye tokat urmaz; ursa da, bir tokattan bir facia teşkil edecek bir mevzu hasil olamaz. Bir kız, kocasını şehzade de olsa, beriki sultan da olsa bulunsa öyle zıfaf gecesi öldürmez. *Nesteren*'in her nevi etriki Avrupa'ya mahsus tahayyülattandır. Bu mevzuun eşhası, velev adaptasyon tarzında yazılsın, yine Frenk olmalı idi." (*Namık Kemal'in Hususi Mektupları*, cilt 2, Türk Tarih Kurumu) Namık Kemal, hani neredeyse uzaktan çerçevesini çizdiği yeni edebiyatın gelişimini izlemekten ve takip etmekten geri duramaz.

Benzer şekilde, Ziya Gökalp gibi sadece edebiyatla değil sosyoloji ve felsefe ile de ilgili birinin, edebiyatını yaratırken ne gibi uğraşlarla meşgul

Ahmet Hamdi Tanpınar, her eserin aslında anlayabilene, bulabilene kendisinden sonra gelen için mektuplar taşıdığını söyler.

olduğunu onun edebiyat tarihçisi, araştırmacısı Mehmet Fuad Köprülü'ye yazdığı mektuplardan öğreniyoruz: "Burada halk masallarını topluyorum; bazılarını *Küçük Mecmua*'da göreceksiniz. Lisan hususunda ilmi usule tamamıyla riayet mümkün olamıyor; çünkü, iyi bir masalcı bulamadım. Folklor'un halk itikadlarına ait kısmını da toplayacağım. Diyaribekir'in eski şarkılarını terennüm edebilen yaşlı hanendelerinden eski besteleri nota ettiriyoruz. İstanbulda tabii kolay olursa, milli musikimize esas olacak olan bu halk nağmelerinin notalarını göndereyim. (...) Ozan kelimesi de, burada izlerini bırakmış. Diyaribekir'in Rum kapısı semtinde bir sokağın adı Ozan-köçesidir. Şark nahiyesi köylerinden birinin adı Ozan-kışla'dır." (Fevziye Abdullah Tansel, *Ziya Gökalp Külliyyatı II: Limni ve Malta Mektupları*, Türk Tarih Kurumu) Ali Ekrem'in Rıza Tevfik'e yazdığı neredeyse küçük bir risale teşkil eden eseri aracılığıyla da Servet-i Fünun ve çevresinde gelişenler hakkında yepyeni ve detaylı bilgilere ulaşabiliriz. (Abdullah Uçman, *Edebiyat-ı Cedide'ye Dair*, Kitabevi Yay.)

"OKUDU MU BİLMİYORUM"

Biraz daha yakın tarihe geldiğimizde... Mektuplar bize, edebiyatçılar hakkında hiç bilmediğimiz birçok şey öğretebilir. Bazen satır aralarındakiler, edebiyatçıların eserlerine kapılar açmak için önemli olabilir: "Geçtim hikayeyi ben bir romanı, bütün romanları hep böyle yazmak istedim işte. Hayat gibi... Bir tek andan. Bir cümleden, bir bakıştan, bir hareketten, bir sestem yola çıkarak yavaş başlayıp gittikçe hızlanan, büyüyen daireler çizerek... 'İntihar Etmeyeceksek İçelim Bari' tümcesi bunun için konmuştu. *Ölmeye Yatmak*'da dakikalarla yürüyen o saat bunun için konmuştu, bunun için bir kadın sabahın herhangi bir saatinde diğer camlı kapıdan bir otele sokulmuştu. Bir an. Benim için öyle bir kadının öyle bir otele ve o saatte girdiği andı bütün roman." (Memet Baydur-Adalet Ağaoğlu, *Mektuplaşmalar*, İletişim Yay.)

Bir dönemin edebiyat ortamı, okuma alışkanlıkları hakkında bilgi verebilir: "*Godot'yu Beklerken* çevirin çıktı. Vedat Bey bana da verdi. Daha okuyamadım, yakında okuyacağım. Kartal'a taşınmak üzereydim. Şehir dışına, sakın bir yere gidiyorum, orada çalışacağım, şehre az ineceğim. Sen, eski adresime

Her ne olursa olsun edebiyatçı mektuplarını yayımlamak her daim zordur. Mektupları bir araya getirmek, onları okuyup yayımlamaya karar vermek, yayımlarken mektuplarda geçen her bir kişiyi ve bahsedilen her bir unsuru okura tanıdık kılmak için notlamak, bu notları bir araya getirmek için sayısız kaynak ve kişiye başvurmayı gerektirir.

Seda Mit

yazabilirsin. Godot iyi satıyor. Genel olarak kitaba eğilim artıyor. Daha eskiden gençlik arasında eğlence eğilimi ağır basardı; şimdi okuma, toplumsal konularda ilgilenme çok arttı." (*Özyurdunda Yabancı Olmak: Demir Özlü-Ferit Edgü Mektuplaşmaları*, Sel Yay.)

Edebiyatçıların çalışmaları, yazmak istedikleri eserler hakkında bilgi verebilir: "Roman içinde, kelimenin tek kelimenin yeri ne kadar önemlidir? Bilmem onu. Bir romanım var benim de: (*Gölge Oyunu*) Ama daha romancı sayamam kendimi. Ayrı bir yol roman. Ben daha çok, hikayeciyim." (Erdal Öz, *Yaşamayı Nasıl Özledim Bilsen!: Türkân İldeniz'e Mektuplar*, Can Yayınları); "Oğluma masala gelince; *Oğlum Mehmet'e Yeryüzünü Sunarım* diye uzun bir masal-öykü düşünüyorum ama bakalım ne zaman yazılır." (Yusuf Atılgan, *Sevgili Halil Kardeş: Köye Mektuplar*, Edebi Şeyler Yay.)

Detaylı bir biyografi kaynağı olabilirler: "Önce TYS konusu: Devlet memurları sendikaya giremiyor; ayrıca kısıtlayıcı bir ilke kararı da almışlar yakında; kitabı olmayan yazarları da almıyorlarmış. Ben Vedat Türkali ve Alpay Kabacalı'ya (Yönetim Kurulu Üyeleri) söylemiştim; ama senin üyeliğin kabul edilmemiş. Beni üyeliğe aldılar ve hemen kültür kurulu üyeliğine atadılar. Ara sıra toplanıp çoğu lak lak yapıyoruz. Orada Mehmet Başaran'la tanıştım; o da Anadolu yakasında oturduğu için vapurla birlikte dönüyoruz. İyi ve kafalı bir insan." (Yusuf Atılgan, agy) "İlhan Berk'e gidiyorum arada. O, birtakım Moğollar ve Tatarlar üzerine, barbarlık üzerine çalışıyor. Bu kadar barbarlık taliminden sonra ince gevrek, pelte gibi şiirler çıkar gene." (Orhan Duru, *Ferit Edgü & Yüksel Arslan'a Gençlik Mektupları [1957-72] - "27 Mayıs" Günlüğü [1959-62]*, YKY)

Mektuplarda, bazen satır aralarında, edebiyatçıların eserlerine kapılar açmak için önemli olabilir.

Eserlerinin konusundan ismine kadar geçirdiği aşamaları görebiliriz; eserlerindeki detayların anlaşılmasını kolaylaştırır: "İnanmazsın, dünyada en sevdiğim köşe olan Arnavutköy bile biraz korkunç geldi bana. Tabii bu olamaz. Yanıltıcı bir düşünce. Mutlak Arnavutköy, Sait Faik'in edebiyatı kadar yazınsal. Derin. Bütün bu düşüncelerim, bir yıla yaklaşan sürenin sonunda vardığım çıkış yolu yalnız ve yalnız edebiyat." (*Tezer Özlü'den Leylâ Erbil'e Mektuplar*, haz. Leylâ Erbil, YKY)

Mektuplardan edebiyatçıları bir araya getiren mekanları, ekol oluşturan buluşmaların nasıl gerçekleştiğini öğrenebiliriz: "Esasen, ilk mektubumda da yazdığım gibi hiçbir yere

çıkıyorum. Yalnız bir defa Kitkat diye bir lokantaya gittim. Sait Faik çağırmıştı. Sanatkârlar toplanıyor, dedi. Nihayet üç beş kişi göreceğimi zannediyordum. Halbuki muazzam bir şeymiş. İstanbul'da ne kadar muharrir, şair, gazeteci, ressam, heykeltıraş, sahne artisti ve sanat muhibbi varsa hepsi oradaymış." (Orhan Veli, *Yalnız Seni Arıyorum: Nahit Hanım'a Mektuplar*, YKY)

Bir edebiyatçının üslubunu da mektuplarından izleyebiliriz: "Özetle, yaşamayı güçleştirmeye dayalı, altruizm'e dönük olmayan huzursuzluklardan yana değilim! Öyle yüzeyde kalan barış atmosferine boyun eğilmesini de anlamam elbet! Huzursuzluğun bir olumlu yönü de vardır: Ona: hay hay!!" (Vüs'at O. Bener, *Canım Tavşancığım*, haz. Murat Yalçın, YKY)

Sonrasında kült olan eserlerinin, zamanında başına neler geldiğini okuyabiliriz: "Benim piyes işi Devlet Tiyatrosunda. Son haberlere göre Cüneyt Gökçer bizzat okumak için istetmişti. Benim piyesi teslim ettiğim dramaturg, olumlu tepki göstermiş ve Cüneyt Bey'e sözünü etmiş. Cüneyt Gökçer de 'aktör ve rejisör' olarak ilgilenmiş. Okudu mu bilmiyorum. 'Tutunamayanlar' da Bilgi'de basılacaktı biliyorsun. Ahmet Küflü'nün mali vaziyeti iyi değilmiş." (*Sevgili Halit: Halit Refiğ'e Mektuplar*, haz. Mehmet Said Aydın, Everest Yay.)

ŞULE GÜRBÜZ'DEN PEYAMİ SAFA'YA...

Ahmet Hamdi Tanpınar, her eserin aslında anlayabilene, bulabilene kendisinden sonra gelen için mektuplar taşıdığını söyler. Bazıları bu mektupları okur, anlar bazıları ise onları göremez dahi. Bu dünyadan göçüp giden yazarlara selam vermenin tek yolu eserlerini okumak değil elbette. Murat Yalçın'ın hazırladığı *Yeraltına Mektuplar*'da (YKY, 2013) bugünkü edebiyatçılar, bu dünyadan göçmüş yazarlara mektuplar yazarak son derece ilginç bir eserin ortaya çıkmasını sağlamışlardı zamanında. Şule Gürbüz, Peyami Safa'ya şöyle sesleniyordu örneğin: "Size şimdi günün tabiri ile 'Sevgili Peyami Safa' desem benim bildiğim adamsanız bana cevap bile vermezsiniz, 'Muhterem Efendim' desem 'Hah safderunun birine düştüm,' dersiniz, 'Sayın Peyami Bey,' desem alışageldiğiniz cenklerinize birine hazırlanırsınız, 'Peyami Beyciğim' desem 'Yazan da hatun acaba eline yüzüne bakılır bir şey mi, hadi hayırlısı, ne olsa oltaya gelmiş, rızkı küçümsemek olmaz...' dersiniz, en azından ben sizi böyle öğrendim. Günahı diyenlerin boynuna, ne olsa gıybet sohbetin cilasadır, atıp tutma, abartıp kabartma olmasa maazallah hepimiz dilsiz orucuna düşmüş gibi oluruz. Belki başka, özellikle eski, göçmüş insanların renkliliği böyle akidelendirilerek anlatılmasa kendimizden memnun yaşarız. Allah korusun, daha kötüsü var mı? Müslüman az konuşur, az yer, az uyur, eh tadı da biraz az olur elbet, ne yapalım. Öbürlerinin tadı zehre dönüşünce bu az tatlı ama sükunlu tavukgöğsü

limana, sükûnet sıkıp da kudurganlık başlayınca öbür tarafa geçiliverir. Bunun adı da her şeyi kararınca yapmak, her şeyi bilmek, üstelik neler bilip de bildiği kadar yapmamak, kendini idare etmek... hani kısaca yaşayabilmek için buranın da, oranın da gözünü boyayabilmek için yapmadık düzenbazlık bırakmamak denebilir. Dense muhaldir de, kim diyecek, kim dinleyecek? Değil mi, diyen anca, o da belki azcık göğsünü genişletecek."

Bir edebiyatçının yazdıkları başka bir edebiyatçının yazdıklarına farklı şekillerde ışık tutabilir:

Nâzım Hikmet'in Piraye'ye yazdıklarıyla Çankırı hapishanesinde yaşadıklarını öğrenebiliriz ama o hapishanede onunla birlikte kalan Kemal Tahir'in Piraye'ye gönderdiği mektuplarla Nâzım'ın ondan sakladıklarını da görme şansımız olur. (*Kemal'den Piraye'ye Mektuplar*, İthaki Yay.)

Mektuplarla büyük aşk romanları yazarların ne kötü âşıklar olduğunu öğrenebiliriz. Kaskatı duran birinin inceliğini ve kırılmasını görmek biz okurları şaşırtır. Aslında bizler biraz da sevdiğimiz edebiyatçıların nasıl insanlar, dahası bizim gibi bir fani olup olmadıklarını anlamak için de okuruz onların mektuplarını.

BİR DE E-POSTALAR VAR TABİİ...

Edebiyatçılara gelen mektupların, onlarınkiyle birlikte yayımlanması ise bir edebiyatçının çevresini, ilişki ağlarını ve yaşadığı dönemdeki yerini, etkilerini, etkilendiklerini tespit etmek açısından önemlidir. İzledikleri filmleri, gittikleri tiyatroları, okudukları kitapları anlatmaları, eserlerinin beslenme kaynakları açısından ipuçlarıdır. Dönemlerindeki diğer edebiyatçılar hakkında neler düşündükleri, kimlerle yakınlık kurdukları ve kimlerden uzak durdukları edebi anlayışlarını anlamakta ve özellikle nesillerin, ekollerin oluşumundaki ayrımları tespitler açısından önemlidir.

Mektuplar sayesinde onların sesleri her daim kulaklarımızda...

Edebiyatçı mektupları her dönem ilgi uyandıran bir tür. Edebiyatçıların eserlerini ortaya koymalarından yaşamlarının detaylarına kadar o kadar çok ayrıntı veriyorlar ki, mektupları mahrem bir şeye dokunur gibi değil de öğrenmek ve tanımak için okuyoruz sanki.

Son zamanlarda edebiyatçı mektuplarının yayımında bir artış gözleniyor. Bunlar arasında Ferit Edgü'nün, Demir Özlü ve Tezer Özlü mektuplarını kendi mektuplarıyla birlikte yayımlaması, bir edebiyatçının arşivini okurla ve araştırmacılarla paylaşması açısından müthiş bir hazine. Burak Fidan ise Ferit Edgü mektuplarının ve Yusuf Atılgan'ın mektuplarının hazırlanmasını sağlamış, böylece bu hazineyi bizler için okunur kılmış. Umarım Ferit Edgü arşivinden yeni mektuplar ileriki yıllarda da bizlerle buluşur.

Bir de e-postalar var tabii... Ayhan Geçgin, Barış Bıçakçı ve Behçet Çelik'in edebiyat üzerine yazıştıkları *Kurbağalara İnanıyorum*, edebiyatçı mektupları konusunda bir başka kulvar açtı. Bu e-postalarda edebiyat üzerine konuşurken, yazışırken kendi edebiyat anlayışları da okumalarının ardından süzüldü: "Barış'ın dediği, 'Daha bilinçli yapmak.' Bunu ben de güçlü bir biçimde hissediyorum. Ama bu hissin kaynağında olumlu bir şeyler, diyelim yazarın kavrayış gücüne ya da keskin gözlerine inanmak gibi şeyler yok. Tam aksi bir duygudan kaynaklanıyor. Bir karanlık içindeyiz. Ne açıklıkla dünyayı görebiliyoruz ne de kendi yetelerimize güvenecek halimiz var. Bugün bence yazarın içinde bulunduğu durum budur. Böyle bir konum, bayağı olumsuz bir konum, ilginç biçimde aslında Behçet'in başka bir açıdan geldiği, son paragraflarda sözünü ettiği yere çıkıyor: Yazı zorunlu olarak hataya bağlanıyor.

Benim buna deney alanı demek hoşuma gidiyor. Yazı artık bütünüyle bir deneye dönüşmek zorunda, yani koşullarımızdan dolayı, artık bilinebilir bir dünyada ikamet etmediğimiz için. Hatta belki bilinebilir dünya ortadan kalktığı için. (Buradaki yazışma Ayhan Geçgin'e ait - *Kurbağalara İnanıyorum*, İletişim Yay.)

Her ne olursa olsun edebiyatçı mektuplarını yayımlamak her daim zordur. Mektupları bir araya getirmek, onları okuyup yayımlamaya karar vermek, yayımlarken mektuplarda geçen her bir kişiyi ve bahsedilen her bir unsuru okura tanıdık kılmak için notlamak, bu notları bir araya getirmek için sayısız kaynak ve kişiye başvurmayı gerektirir.

Yazımda mümkün olduğunca edebiyatçıların söylediklerine, yazdıklarına yer vermek, konuşmalarını duyurmak istedim. Mektuplar sayesinde onların sesleri her daim kulaklarımızda... ■